

ФОРМУВАННЯ ПОПУЛЯРНОГО КУЛЬТУРНОГО ТА ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОСТОРУ АМЕРИКАНСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Калініченко М. М.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романо-германської філології
Рівненський державний гуманітарний університет
вул. Степана Бандери, 12, Рівне, Україна
orcid.org/0000-0002-5275-4715
kalina.ua1980@gmail.com*

Ключові слова: популярна культура, Американський Ренесанс, демократизація літератури, Ендрю Джексон, масова література, сенсаційний роман, національна ідентичність, романтизм США.

У статті досліджується генезис та особливості функціонування популярної демократичної культури США у першій половині XIX століття як фундаментального чинника формування національного літературного дискурсу. Автор аналізує еволюцію наукових поглядів на природу масової літератури, простежуючи шлях від її сприйняття як «паразитарного» явища до визнання повноцінним об'єктом теоретичної рефлексії. У роботі систематизовано шість ключових концепцій популярної культури за Дж. Стореем, що дозволяє глибше осягнути багатогранність цього феномену в соціокультурному контексті. Особлива увага приділяється специфіці американського романтизму, який, на відміну від європейських аналогів, розвивався за відсутності традиційного фольклорного підґрунтя та античної спадщини. Доведено, що роль «національної душі» у США відіграла бурхлива популярна демократична культура. Визначено, що доба президентства Ендрю Джексона стала переломним моментом, який радикально змінив парадигму американської словесності, легітимізувавши раніше заборонені або маргіналізовані теми: від гострої соціальної сатири та сенсаційних репортажів до сміливих експериментів із тілесністю. У статті розглядається творчість ключових постатей «Американського Ренесансу» (Е. А. По, Н. Готорна, Г. Мелвілла, В. Вітмена, Р. В. Емерсона та Г. Д. Торо) крізь призму їхньої взаємодії з «низькими» жанрами. Обґрунтовано тезу, що поділ на «темний» (песимістичний) та «оптимістичний» напрями є умовним, оскільки обидва вектори живилися спільними джерелами популярної преси, релігійної дидактики та комерційної літератури. Автор доходить висновку, що американська класика є результатом напруженого діалогу між елітарними інтелектуальними стратегіями та стихійним демократизмом мас. Такий підхід дозволяє переосмислити генетичні зв'язки між канонічними творами та тогочасним медійним простором, підкреслюючи унікальність національного шляху розвитку мистецтва слова в Сполучених Штатах.

FORMATION OF THE POPULAR CULTURAL AND LITERARY SPACE OF AMERICAN DEMOCRACY

Kalinichenko M. M.

PhD in Philology,

Associate Professor at the Department of Romano-Germanic Philology

Rivne State University of the Humanities

Stepana Bandery str., 12, Rivne, Ukraine

orcid.org/0000-0002-5275-4715

kalina.ua1980@gmail.com

Key words: *popular culture, American Renaissance, democratization of literature, Andrew Jackson, mass literature, sensational novel, national identity, U.S. Romanticism.*

The article examines the genesis and functional characteristics of U.S. popular democratic culture in the first half of the 19th century as a fundamental factor in the formation of the national literary discourse. The author analyzes the evolution of scholarly perspectives on the nature of mass literature, tracing its trajectory from being perceived as a «parasitic» phenomenon to its recognition as a valid object of theoretical reflection. The study systematizes six key concepts of popular culture according to J. Storey, facilitating a deeper understanding of this phenomenon's multifaceted nature within a sociocultural context. Particular attention is paid to the specifics of American Romanticism, which, unlike its European counterparts, developed in the absence of a traditional folkloric foundation or classical heritage. It is argued that the role of the «national soul» in the United States was fulfilled by a vibrant popular democratic culture. The era of Andrew Jackson's presidency is identified as a turning point that radically altered the paradigm of American letters by legitimizing previously forbidden or marginalized themes: from sharp social satire and sensational reporting to daring experiments with corporeality. The article examines the works of key figures of the «American Renaissance» (E. A. Poe, N. Hawthorne, H. Melville, W. Whitman, R. W. Emerson, and H. D. Thoreau) through the prism of their interaction with «low» genres. The thesis is substantiated that the division into «dark» (pessimistic) and «optimistic» trends is conventional, as both vectors drew from shared sources of the popular press, religious didactics, and commercial literature. The author concludes that American classics are the result of an intense dialogue between elite intellectual strategies and the spontaneous democratism of the masses. Such an approach allows for a reimagining of the genetic links between canonical works and the media landscape of the time, highlighting the uniqueness of the national path of literary development in the United States.

Постановка проблеми. Центральною проблемою дослідження є теоретичне та історико-літературне протиріччя між традиційним сприйняттям літературного канону США та реальною стихією популярної культури, в якій він формувався. Проблема полягає у тривалому домінуванні в науці методологічного підходу, що штучно ізолює «високу» літературу від «низьких» жанрів, розглядаючи останні лише як деструктивну або «паразитарну» піну на поверхні мистецтва. Такий підхід створює хибне уявлення про генезис Американського Ренесансу, оскільки ігнорує той факт, що за відсутності класичного фольклору та античного спадку саме популярна демократична культура стала для американських митців тим єдиним «плавильним казаном», де формувалася національна ідентичність. Отже, ключова проблема полягає у

необхідності розкрити механізми трансформації популярного хаосу доби Ендрю Джексона у високе мистецтво слова, що вимагає перегляду усталених класифікацій та пошуку нових шляхів інтерпретації культурних колізій XIX сторіччя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя для переосмислення природи популярної культури та її взаємодії з літературним канonom закладено у фундаментальних розвідках західних науковців. Зокрема, професор Пітер Свірскі у праці «Popular and Highbrow Literature: A Comparative View» піддав критичному аналізу традиційні уявлення про «паразитарний» характер масової словесності. Важливий внесок у класифікацію форм популярного мистецтва зробив Джон Сторей у роботах «What is Popular Culture» та «Cultural Theory and Popular Culture», де він

систематизував основні моделі інтерпретації цього явища. Складність понятійного окреслення самого терміна «культура» ґрунтовно розглянуто Раймондом Вільямсом у дослідженні «Keywords». Соціологічний аспект проблеми, зокрема використання естетичного смаку як інструменту ідеологічної та класової сегрегації, представлено у праці П'єра Бурдьє «Distinction: A social critique of the judgment of taste». Важливе значення для розуміння специфіки американського середовища мають також висновки Тоні Беннета, викладені у розвідці «Popular Culture: a teaching object», де акцентується увага на деформації змісту концепції популярної культури залежно від соціального контексту. Окремий пласт досліджень складають праці, що висвітлюють особливості становлення американської демократії. Ще в середині XIX століття Алексіс де Токвіль у книзі «Democracy in America» констатував швидкий розвиток популярної демократичної культури в США за умов відсутності цілісної народної традиції. У вітчизняному науковому дискурсі питання проникнення масової літератури до парадигми літературознавства та її стосунків із каноном досліджувала Анна Таранова у статті «“Велике нечитоме” і академічний канон: проникнення масової літератури до парадигми літературознавства». Попри наявність цих розвідок, проблема безпосереднього впливу популярних дискурсивних практик доби Ендрю Джексона на формування національного літературного дискурсу та творчість майстрів «Американського Ренесансу» залишається відкритою для подальших наукових рефлексій.

Щодо невирішених раніше частин загальної проблеми, попри ґрунтовне вивчення доби «Американського Ренесансу», в академічному дискурсі досі бракує цілісного аналізу генетичних зв'язків між творчістю класиків (По, Мелвілла, Вітмена та ін.) та стихією популярної демократичної культури США. Зокрема, залишається малодослідженим механізм трансформації «низьких» жанрів, сенсаційної преси та ринкових медійних практик у високе національне мистецтво за умов повної відсутності в Америці традиційного фольклорного підґрунтя європейського зразка. Також потребує подолання штучна ізоляція елітарного літературного канону від суперечливих соціополітичних контекстів «доби Джексона».

Мета статті полягає у висвітленні ролі популярної демократичної культури як ключового чинника у процесі становлення американського національного літературного дискурсу та мови. Дослідження спрямоване на розкриття складних взаємозв'язків між елітарним мистецтвом доби «Американського Ренесансу» та стихійним, часто маргіналізованим середовищем масової словесності першої половини XIX сторіччя.

Завдання статті: систематизувати теоретичні підходи до інтерпретації популярної культури, зокрема крізь призму шести моделей Джона Сторея, для подолання упередженого ставлення до масової літератури як до «паразитарного» явища; з'ясувати специфіку американського романтизму в контексті відсутності традиційного фольклорного підґрунтя та проаналізувати, як популярна демократична культура перебрала на себе роль «національної душі». дослідити вплив соціополітичних парадоксів «доби Ендрю Джексона» на легітимізацію нових тематичних обріїв у творчості провідних американських митців.

Об'єкт дослідження – літературний процес у Сполучених Штатах Америки першої половини XIX сторіччя, зокрема творча спадщина представників «Американського Ренесансу» та масив тогочасної популярної демократичної словесності. **Предмет дослідження** – генетичні зв'язки, механізми взаємодії та процеси взаємопроникнення між «високою» літературною традицією США (в особі Е. А. По, Н. Готорна, Г. Мелвілла, В. Вітмена, Р. В. Емерсона, Г. Д. Торо) та дискурсивними практиками популярної демократичної культури (сенсаційною періодикою, «низькими» жанрами, релігійною та реформаторською публіцистикою) у контексті формування національного літературного дискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження природи популярної словесності вимагає критичного перегляду традиційної наукової парадигми, яка тривалий час домінувала в літературознавстві. Як зазначав професор Пітер Свірські у розвідці «Popular and Highbrow Literature: A Comparative View», наукові рефлексії щодо популярної літератури впродовж десятиліть зводилися до висновку, що вона є лише «паразитарним» явищем, яке потребує обов'язкової наявності розвиненої елітарної традиції [Swirski, 1991, p. 212]. Популярна продукція сприймалася як така, що профанує художні досягнення, культивує несмак і потурає примітивним уподобанням аудиторії, байдужої до «шляхетного» мистецтва. Теоретико-літературна інтерпретація цього явища обмежувалася уподібненням популярної культури до шумовини над поверхнею величних океанів «високої» класики – піни, що з'являється і зникає без сліду на медійному торговихці [Калініченко, 2017, с. 8].

Сприйняття популярної літератури лише як «пінної» альтернативи високому художньому слову засвідчує обмеженість теоретичного арсеналу, особливо в пострадянській науці. Поки соціологи та культурологи визнали марність боротьби з популярною культурою, літературознавці досі демонструють відсутність суголосності: від закликів до створення альтернативної критичної

бази до палких інвектив на адресу ринку «низької» продукції. Отже, актуальною залишається проблема адекватної інтерпретації складних колізій культурального буття, що визначали унікальні національні особливості мистецтва слова.

Замість традиційного поцінування популярної культури як естетично недолугого явища, у працях сучасних дослідників увиразнилося її сприйняття як гідного об'єкта рефлексій. Професор Джон Сторей у розвідках «What is Popular Culture» та «Cultural Theory and Popular Culture» представив розгорнутий огляд моделей її інтерпретації [Storey, 2009, p. 264]. Він вважає, що проблема об'єктивного визначення популярної культури зумовлена її залежністю від контексту. Як слушно зауважив Раймонд Вільямс, саме слово «культура» є одним із найскладніших для понятійного окреслення [Williams, 1983, p. 352]. Тоні Беннет додає, що відмінності мовного й соціального середовища призводять до безконтрольного змішування змісту цієї концепції [Bennett, 1980, p. 84].

Серед багатоголосся дефініцій Дж. Сторей виділяє шість основних концепцій. Перша ґрунтується на кількісних показниках популярності. Друга розглядає її як явище, що існує на маргінесах – там, де закінчуються рубежі «елітарної» культури. П'єр Бурдьє у праці «Distinction: A social critique of the judgement of taste» наголошував, що подібне протиставлення маніфестує прагнення використовувати естетичний смак як чинник класової сегрегації – розподілу суспільства на «еліту» та «плебс» відповідно до їхніх преференцій [Bourdieu, 1984, p. 613]. Третя дефініція отожднює популярне з масовим комерційним продуктом капіталістичної системи, тоді як четверта, навпаки, бачить у ньому безпосередній результат духовної діяльності суспільства – сучасну «народну» культуру. П'ята модель, що спирається на ідею Антоніо Грамші, розглядає популярну культуру як сферу нескінченного діалогу між «високим» та «низьким». Шоста модель акцентує на остаточній нівеляції відмінностей між формами культури, які вільно співіснують у спільному дискурсивному просторі [Storey, 2009b, p. 11].

Домінуюча концепція західноєвропейського романтизму значною мірою ґрунтувалася на намаганнях упокорити чужість елітарної та народної культур. Ідеологія романтичного націоналізму визнала письменство виявом самоусвідомлення нації, сакралізуючи «душу народу» як природного носія духовних скарбів. Й. Г. Гердер, фундатор цієї нівеляції, усвідомлював, що значна частина простолоду не здатна досягнути високі цінності, проте він просто виключав такий «плебс» із поняття «народ». Утім, північноамериканський романтизм став каменем спотикання для цієї схеми.

У Новому Світі не існувало цілісної народної душі чи античної спадщини, сумірної з європейською. Як констатував Алексіс де Токвіль у книзі «Democracy in America», за умов відсутності традиційної культури в США миттєво розвинулася популярна демократична стихія, зосереджена на меркантильних турботах [Токвіль, 1999].

Американська демократія стала первинним каталізатором перетворень, що спричинили появу найрізноманітніших форм масового мистецтва: від сенсаційних репортажів «penny newspapers» до «благочестивої» словесності. Ці напрями перебували в стані «пречудового хаосу», де безсоромна порнографія та кримінальні романи змішувалися з дидактичними «домашніми» оповідями. Класики «Американського Ренесансу» – По, Готорн, Мелвілл, Вітмен, Емерсон – не лише стежили за цими процесами, а й бачили в них втілення самої сутності демократії, символом якої став президент Ендрю Джексон. Його постать поєднувала полярні якості: «геніального оратора» та «безграмотного дикуну», що відображало невирішувальність буття молодого нації.

Поява Джексона на політичній арені 1828 року ініціювала розквіт сенсаційної періодики, яка, за висловом Едгара По, отримала величезну владу. Це призвело до легітимізації раніше заборонених тем: боротьби «демосу» з псевдоаристократами та відвертого обговорення особистого життя, що згодом уможливило сміливі експерименти Волта Вітмена з сексуальною тематикою. Попри намагання деяких авторів імітувати європейські зразки («імпортувати європейське повітря», як жартував Мелвілл), американське мистецтво неминуче втягувалося в орбіту популярної культури. Навіть криваві зіткнення, як-от «різанина біля театру Естор Плейс», свідчили про напружену боротьбу між «популярним» та «елітарним» напрями. Саме в цьому конфліктному середовищі викристалізувалася унікальна парадоксальність творчості американських романтиків, а питання проникнення масової літератури до академічного канону залишається ключовим для сучасного літературознавства [Таранова, 2008, с. 49].

Для повноцінного розуміння механізмів формування американського національного літературного дискурсу та мови надзвичайно важливим є звернення до конкретних прикладів творчої взаємодії класиків Американського Ренесансу з дискурсивними практиками популярної літератури. Саме в цьому «пречудовому хаосі» сенсаційної преси, «penny newspapers», кримінальних романів, реформаторської публіцистики та вуличної риторики народжувалася та ґартувалася національна літературна мова Сполучених Штатів першої половини XIX сторіччя. Популярна демократична культура не лише постачала сюжети та образи, а й

радикально трансформувала саму мовну тканину високої літератури, роблячи її органічно американською – живою, демократичною, сповненою сленгу, парадоксів і невіршуваних протиріч.

Яскравим прикладом такої трансформації є творчість Едгара Аллана По, якого сучасники часто називали «апологетом національної популярної літератури». Митець свідомо запозичував із sensationally преси риторичні стратегії «гострих емоцій, підсилених фантастичністю та ірраціональністю». Однак замість простого наслідування він підкоряв ці стратегії власним художнім завданням: раціональне потрактування неймовірного ставало у нього зброєю проти хаосу масового мистецтва. У оповіданнях «The Fall of the House of Usher» чи «The Masque of the Red Death» По перетворював типові для популярної літератури мотиви (криваві злочини, загадкові вбивства, надприродні сили) на складний психологічний дискурс, збагачуючи національну літературну мову новою точністю опису внутрішнього стану. Таким чином популярна sensationally переставала бути «піною» і ставала частиною глибокого національного самоусвідомлення.

Не менш показовим є компроміс Натанієля Готорна з популярною літературою. Готорн, на відміну від Купера чи Ірвінга, які свідомо відсторонювалися від «низьких» жанрів, активно використовував їхні дискурсивні практики. У романі «The Scarlet Letter» (1850) він уводить кримінальну хроніку, вуличний сленг, sensationally образи гріха й покарання – усе те, що панувало в «penny press» і «domestic novels». Але Готорн надає цим елементам моральної глибини й історичної перспективи. Результат – нова якість національного літературного дискурсу: популярна sensationally перетворюється на інструмент критики пуританського минулого й сучасної американської демократії. Мова Готорна стає одночасно доступною масовому читачеві й інтелектуально вишуканою, що й забезпечило роману статус класики.

Особливо радикально вплинула популярна культура на Германа Мелвілла. Його «Moby Dick» буквально «народжений серед чудовиськ популярної sensationally літератури». Мелвілл свідомо занурюється в дискурс sensationally 1840–1850-х років: кримінальні історії, морські пригоди, образи піратів і китобоїв. Однак він трансформує ці стереотипи в універсальний філософський дискурс. Мова роману поєднує вуличний сленг, технічну термінологію китобійного промислу, біблійні алюзії та риторіку радикально-демократичної преси. Саме завдяки цьому «Moby Dick» став не просто романом, а новим етапом формування американської літературної мови – мови, яка відображає всю суперечливість національного буття.

Ще один яскравий приклад – Волт Вітмен. У «Лісті трави» поет здійснює справжній «польовий дослідження з американського сексу», прямо запозичуючи еротичні та порнографічні мотиви з популярної літератури. Водночас він радикально демократизує поетичну мову: вводить простонародний сленг, ритми вуличних промов, газетні заголовки, риторіку реформаторських брошур. Вітмен доводить, що національна літературна мова може (і повинна) бути «мовою вулиці» – живою, тілесною, демократичною. Саме завдяки цьому «Лістя трави» стає «трансформованим втіленням доби» і одним із фундаментів американського літературного дискурсу.

Не оминули впливу популярної культури й трансценденталісти. Ралф Волдо Емерсон свідомо «вчився писати на вулиці», слухаючи мову простих робітників, брудні лайки й гумор фронтиру. Генрі Девід Торо в «Walden» та есеях прямо заявляє: «Всі прояви життя знаходять легке і природне вираження лише за допомогою популярної мови». Обидва мислителі перетворили елементи популярної гумористики й релігійної дидактики на філософську прозу, збагачуючи національний дискурс метафорами, взятими з повсякденного американського життя.

Таким чином, популярна демократична культура не була зовнішнім «фоном» чи «паразитом». Вона стала тим ґрунтом, на якому сформувалася національна літературна мова і дискурс США. Без sensationally преси, вуличного сленгу, кримінальних сюжетів і реформаторської риторики неможливо уявити стилістичну неповторність По, Готорна, Мелвілла, Вітмена, Емерсона чи Торо. Саме цей діалог «низького» й «високого» створив унікальну американську літературу, яка не імітувала Європу, а народилася з власного демократичного хаосу.

Висновки. У результаті проведеного дослідження було здійснено комплексний теоретичний та історико-літературний аналіз процесу становлення американського національного дискурсу в першій половині XIX сторіччя. Головним підсумком роботи є доведення тези про те, що феномен «Американського Ренесансу» постав не як ізольоване елітарне явище, а як результат інтенсивної, подекуди конфліктної взаємодії з бурхливою стихією популярної демократичної культури США.

Теоретичне значення роботи полягає у перекладі усвідомлення у літературознавстві підходів до ієрархії «високого» та «низького». Спираючись на критичний огляд моделей Джона Сторея, було доведено неспроможність трактування популярної літератури як виключно «паразитарного» продукту. Встановлено, що для американського контексту найбільш адекватною є модель діалогічного взаємопроникнення, де популярна куль-

тура виступає не просто фоном, а первинним дискурсивним середовищем, у якому гартувалася національна мова та образна система.

Історико-літературний аналіз дозволив виявити унікальність північноамериканського варіанту романтизму. На відміну від європейської традиції, що спиралася на ідеалізований фольклор та античний спадок, американська словесність була змушена шукати власну «національну душу» в умовах повної відсутності класичного підґрунтя. Як засвідчують спостереження Алексіса де Токвіля, саме популярна демократична культура, попри її практицизм і меркантильність, перебрала на себе роль творчої стихії, ставши для митців тим самим «плавильним казаном», про який писав Р. В. Емерсон.

Перспективи подальших розробок у даному напрямку вбачаються у порівняльному аналізі взаємодії масової та елітарної культур у США та країнах Європи XIX сторіччя для виявлення спільних закономірностей канонізації популярних текстів. Окрім того, подальше впровадження науково-методичного інструментарію міждисциплінарної галузі «культуральних студій» в практику українського літературознавства для подолання застарілих ієрархічних упереджень щодо «низької» популярної літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калініченко М. М. Американський Ренесанс в контексті популярної культури Сполучених Штатів першої половини XIX сторіччя : монографія. Рівне : О. Зень, 2017. 208 с.
2. Таранова А. «Велике нечитоме» і академічний канон : проникнення масової літератури до парадигми літературознавства. Слово і час. 2008. № 5. С. 49–56.
3. Токвіль А. де. Про демократію в Америці : у 2 т. / пер. з фр. Г. Філіпчука та М. Бадзяна. Київ : Всесвіт, 1999.
4. Bennett T. Popular Culture: a teaching object. Milton Keynes : Open University Press, 1980. 84 p.
5. Bourdieu P. Distinction: A social critique of the judgement of taste / translated by R. Nice. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1984. 613 p.
6. Storey J. Cultural Theory and Popular Culture: An Introduction. 5th ed. Harlow : Pearson Longman, 2009. 264 p.
7. Storey J. What is Popular Culture? // Cultural Theory and Popular Culture: A Reader / ed. by J. Storey. 4th ed. Harlow : Pearson Longman, 2009. P. 1–13.
8. Swirski P. Popular and Highbrow Literature: A Comparative View. New York : Twayne Publishers, 1991. 212 p.
9. Williams R. Keywords: A Vocabulary of Culture and Society. London : Fontana Press, 1983. 352 p.

REFERENCES

1. Kalinichenko, M. M. (2017). Amerykanskiy Renesans v konteksti populiarnoi kultury Spoluchenykh Shtativ pershoi polovyny XIX storichchia [American Renaissance in the context of popular culture of the United States of the first half of the 19th century]. O. Zen.
2. Taranova, A. (2008). «Velyke nechytome» i akademichnyi kanon: pronyknennia masovoi literatury do paradyhmy literaturoznavstva [“The Great Unread” and the academic canon: Penetration of mass literature into the paradigm of literary criticism]. Slovo i chas, (5), 49–56.
3. Tocqueville, A. de. (1999). Pro demokratiiu v Amerytsi [Democracy in America] (G. Filipchuk & M. Badzian, Trans.; Vols. 1–2). Vsesvit.
4. Bennett, T. (1980). Popular culture: A teaching object. Open University Press.
5. Bourdieu, P. (1984). Distinction: A social critique of the judgement of taste (R. Nice, Trans.). Harvard University Press.
6. Storey, J. (2009a). Cultural theory and popular culture: An introduction (5th ed.). Pearson Longman.
7. Storey, J. (2009b). What is popular culture? In J. Storey (Ed.), Cultural theory and popular culture: A reader (4th ed., pp. 1–13). Pearson Longman.
8. Swirski, P. (1991). Popular and highbrow literature: A comparative view. Twayne Publishers.
9. Williams, R. (1983). Keywords: A vocabulary of culture and society. Fontana Press.

Дата першого надходження статті до видання: 11.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 12.05.2026